

ב"ה

שמיעת מוזיקה בימי ספירת העומר בעת בהלת הקורונה

כ"ה ניסן תש"פ

כבוד בני יקירי הרה"ג והרה"ת חו"ב טובא הרב דוד שיחי'

בקשר לשאלתך האם בשנה זו שעובר עלינו רח"ל מגיפת הקורונה, והילדים נמצאים בבית כל היום כבר חמשה שבועות ומאוד קשה להם המצב רוח והנערווען, האם יש מקום להקל בשנה זו ובמצב כזה לשמוע מוזיקה מקלטות בימי הספירה.

תשובה – נברר מקודם מקור האיסור¹ ונראה אם יש מקום להקל בשעת הדחק גדול כזה כבשנה זו.

א. מה אסרו: המקורות ויסודי המנהג

עשיית נישואין

מנהגי אבלות בימי הספירה לא נזכרו בתלמוד, לא בבבלי ולא בירושלמי. אולם בזמן הגאונים מצינו מנהג שלא לעשות נישואין בימי הספירה.

בתשובה לא' הגאונים הזכיר מנהג זה²: "וששאלתם למה אין מקדשין ואין כונסין בין פסח לעצרת, אם מחמת איסור אם לאו", והוא עונה: "הווי' יודעין שלא משום איסור נגעו בה, אלא מחמת מנהג אבילות שכך אמרו חז"ל³ שנים עשר אלפים זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא וכולן מתו בין פסח לעצרת על שלא נהגו כבוד זה בזה. ותאני עלה, וכולן מתו מיתה משונה באסכרה. ומאותו שעה ואילך נהגו ראשונים בימים אלו שלא לכנס בהן. ומי שקפץ וכנס אין אנו קונסין לא עונש ולא מלקות, אבל אם בא לשאול לכתחילה אין אנו מורים לו לכנס. ולענין קידושין מי שרצה לקדש בין פסח לעצרת, מקדש, לפי שאין עיקר שמחה אלא בחופה".

מלשון השואלים ומסגנון התשובה 'למה אין מקדשין ואין כונסין בין פסח לעצרת' - ניתן להסיק שמדובר במנהג שהיה נפוץ ומושרש היטב באיזור השואלים, והשואל רק רצה לדעת את מהות המנהג - האם זה איסור גמור או לא. ומדברי התשובה משמע עוד, שמייחס את המנהג לימי התנאים, שמאותה שעה של המאורע ואילך - כבר התחילו לנהוג באבילות בימים אלו.

¹ ראה בנדון זה בארוכה בספרי 'מנהג אבותינו בידינו' חלק מועדים פרק כד.

² הלכות פסוקות, הל' איסור והיתר סי' צד, ושם משמע שזה לר' נטרונאי גאון. הובא גם בשערי תשובה, סי' רעח ובספר האורה (ח"א, סי' צב, הלכות עצרת ד"ה למה אין עמי' 107), בשינויים קלים.

³ יבמות סב, ב: "אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטופרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה".

התפשטות המנהג

מנהג הגאונים התקבל בכל תפוצות ישראל, כמפורש בדברי הרי"ף גיאות, המיוסדים על דברי הגאון הנ"ל, שכותב בספרו שערי שמחה (הל' חדש וספה"ע, ירושלים תשנ"ח, ח"ב עמ' דשמ): **"ומנהג בכל ישראל** שלא לישא בין פסח לעצרת, ומשום אבילות הוא, ולא משום איסור, שכך אמרו חכמים שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא וכולן מתו בין פסח לעצרת שלא נהגו כבוד זה בזה, וכולן מתו באסכרה. **ומאותו שעה ואילך** נהגו להתאבל עליהן שלא לישא אשה בימים הללו. ודוקא נישואין שעיקר שמחה בחופה ובכניסה, אבל לארס ולקדש לא. ונישואין נמי מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו. אבל אם בא לשאול לכתחילה מורין לו שלא לעשות ושלא לסתור מנהג ישראל, וכן הורו הגאונים". מדבריו ניכר שהמנהג הי' פשוט בספרד עד שהוא מתארו כ"מנהג בכל ישראל".

כמו כן יוצא מדברי הטור (או"ח סי' תצג), שהכיר את מנהגי אשכנז ומנהגי ספרד, ומדבריו ניתן לדייק שבשני המקומות הי' המנהג רווח, שכן כותב: **"נוהגין בכל המקומות** שלא לישא אשה בין פסח לעצרת והטעם שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו תלמידי ר"ע. וכתב הר"י גיאת דוקא נישואין שהוא עיקר שמחה אבל לארס ולקדש שפיר דמי. ונישואין נמי מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו, אבל אם בא לעשות בתחלה אין מורין לו לעשות כך, וכזה הורו הגאונים[ם]".

ב'כפתור ופרח' לתלמידו של הרא"ש שכתב את ספרו בארץ ישראל, ניתן לראות את שהמנהג היה נפוץ בזמנו גם בארץ ישראל. לאחר שמביא (פ"ז, במהדורת ירושלים תשנ"ד, ח"א עמ' קנח) את דברי הגמ' ביבמות על תלמידי רבי עקיבא שמתו, הוא מסיים: **"ועליהם בכל העולם כלו כל ישראל** מתאבלים מדי שנה בשנה עד ל"ג בעומר... ונהגו שלא לקדש ושלא לכנס ממנהג אבילות לא מחמת איסור, ומיהו אם קפץ וכנס אין קונסין אותו. ואם נשאל לו אין מתירין"⁴.

אף על פי כן לא התפשט המנהג ממש בכל מקום כפי שמבואר באבודרהם (סדר התפלות בחול המועד, ד"ה כל ארבעה, ירושלים תשכ"ג, עמ' רמז-רמח) הלשון: **"ונוהגין בקצת מקומות** לא לישא אשה בין פסח לעצרת ושלא להסתפר. והטעם שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו שנים עשר זוגות אלף תלמידים לר"ע באסכרה מפני שלא היו נוהגים כבוד זה לזה. וכתב הר"ב גיאת דוקא נישואין שעיקר שמחה חופה וכניסה אבל לארס ולקדש שפיר דמי. ונישואין נמי מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו אבל אם בא לשאול בתחלה מורין לו שלא לעשות כן וכן הורו הגאונים".

גם באיטליה לא התפשט המנהג בדור השבלי הלקט (סי' רלה, עמ' 218), כמוכח מלשונו: **"ויש מקומות** שנהגו שלא להסתפר לאחר הפסח עד ל"ג בעומר, **וכן יש נוהגין** שלא לישא נשים בין פסח לעצרת".

בספר התדיר (לרבינו משה מן האדומים מרומי, מהדורת בלוי, עמ' רכב), שחובר ברומי שבאיטליה, מתאר מנהג רומי: **"וימים** שבין פסח לעצרת נוהגין אנו שלא לעשות חופה באותן ימים עד ל"ג בעומר". הרי שברומי נהגו במנהג זה בימיו.

וסמך לכך שהמנהג לא נתפשט בכל המקומות, ונשאר רק נחלת 'קצת מקומות', אפשר ללמוד מזה שלא הוזכר כלל בכתבי גדולי הראשונים, ובכללם הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש ובעל העיטור ועוד.

אבל למעשה נפסק בשו"ע (או"ח סי' תצג, ס"א): **"נוהגים** שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא".

ובספר המאורות (מס' תענית, מהדורת בלוי, נ"י, תשכ"ז, עמ' שי) מביא הטעם מפני הצרות שאירע אז: **"וכן נמי יש לומר** במה שנהגו שלא לספר ולישא אשה משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, אין ראוי לזלזל. וגם במה שנהגו שלא לספור

⁴ ובשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קעח הלשון: "איסור נישואין מן הפסח ועד העצרת לא הוזכר בתלמוד אבל מנהגן של ישראל הוא".

מפסח עד ל"ג בעומר ושלא לישא אשה מפני הצרות שהיו כבר באותן הימים, אין ראוי לזלזל ולפרוץ גדר של ראשונים, וכמו שאמרו (ירושלמי פסחים פ"ד ה"א) כל דבר שיודע בו בהיתר ונהג בו איסור נשאל אין מתירין לו".

יתכן שהסיבה שהראשונים מוסיפים טעמים שונים⁵, שכן הם באים להסביר מה טעם יש להמשיך באבילות ישנה על תלמידי רבי עקיבא במשך כל שנים אלו, והלא בזמנים אחרים מאז ימי הגלות מתו צדיקים וקדושים, לכן באים נימוקים אלו כטעמים נוספים על המנהג.

ב. האם יש איסור בריקודים ומחולות וכלי זמר

מעתה נבוא לשאלתנו בנוגע לשמיעת מוזיקה בימים אלו.

הנה איסור ריקודים ומחולות בימים אלו לא מצינו במפורש בדברי אף אחד מן הראשונים דלעיל, אלא רק איסור נישואין, ומקור הדין הוא מהמג"א (סק"א) שכתב על דברי השו"ע 'אבל לארס ולקדש שפיר דמי' כותב "ונ"ל דמותר לעשות באותו פעם סעודת אירוסין (עס' תקנ"א ס"ב), אבל לעשות ריקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור. ונ"ל שאף מי שעשה שדוכים אסור לעשות ריקודין ומחולות"⁶. וכנראה שהוא למד זאת מאיסור עריכת נישואין שעיקר גדר שמחת נישואין הוא ריקודים ומחולות. אבל גם בדבריו לא מוזכר כלום ע"ד כלי זמר.

אולם הפמ"ג (בס' תקנא א"א סק"י) משווה דין כלי זמר עם דין ריקודין ומחולות, דעל דברי המג"א (סק"י) "אסור לעשות ריקודין ומחולות מ"ז בתמוז ואילך" הוא כותב: "וישראל שפרנסתו כלי זמר אצל אינו ישראל בבית משתאות, יראה כדי פרנסה שרי ודאי, ואף דבר האבד י"ל דשרי להרויח כהאי גונא אם אין שכיח כלל". הרי דס"ל דבמצב שאינו מביא לפרנסה ואינו דבר האבד אסור לנגן בכלי זמר. ולומד כן מדברי המג"א שאוסר בריקודין ומחולות.

והנה בפשטות כוונתו לכלי זמר ומוזיקה הגורמים לריקודים ומחולות, כלשונו "כלי זמר ... בבית משתאות" ובית משתאות הוא מקום של ריקודים ומחולות, דהיינו שכלי זמר הוא חלק ממחולות וריקודים.

יתירה מזו נראה, שכלי זמר יש בו שמחה יותר מריקודים בעלמא. וענין זה אפשר לדייק גם מלשונו הזהב של שו"ע הרב (ס' תצ"ג ס"א) שכתב: "ומותר ג"כ לעשות סעודה לאחר השידוכין או לאחר הקידושין אבל לא יעשו ריקודין ומחולות ואין צריך לומר שלא יעשו ריקודין ומחולות של רשות אבל מותר לעשות סעודת הרשות כגון שמחת מריעות בלא ריקודין ומחולות ושמחות יתירות". ונראה שהכוונה ב"שמחות יתירות" היא לכלי זמר.

וכך כותב בשו"ת מנחת יצחק (ח"א ס' קיא): "ולדעתי הוי איסור כלי זמר, בכלל מה דאיתא במג"א (ס' תצ"ג סק"א), דכתב דאסור לעשות ריקודין ומחולות, בימי הספירה, ואף דלא הזכיר כלי זמר, מ"מ כלי זמר הוי כל שכן, דהוי שמחה יתירה, מריקודין ומחולות. ועי' בטור ושו"ע (או"ח ס' של"ח), דיש מתירים, לומר לא", לנגן בכלי שיר בחופות, דאמירה לא"י במקום מצוה שרי, ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר ועיין רמ"א שם, והב"י (בס' תק"ס) הביא זאת לענין היתר בכלי שיר, בשמחת חתן וכלה בזמנה"ז, עיין שם, ובמג"א (ס' של"ח סק"ד) הביא, בשם מהרי"ל, שפעם אחת גזר המושל שלא ינגנו בכלי שיר, וצוה להוליך חתן וכלה לעיר אחרת, לעשות שם החתונה, כדי לנגן בכלי שיר עיין שם, ומוכח מזה, דכלי שיר הוי שמחה היותר גדולה, שאפשר לעשות לחתן וכלה". ומביא גם מכתבי הדעת קדושים (בוטשאטש, הובא בדעת תורה להמהרש"ם ס' תצ"ג סוס"א) לענין נישואין בל"ג בעומר, דכתב דיש להקדים ולעשות גם הסעודה ביום ל"ג, ושלא לעשות ריקודים וכלי

⁵ ראה במאמר המצויין בהערה 1.

⁶ וכ"פ בשו"ע הרב, סעיף א. אולם בשו"ת קרן לדוד (ס' קיט) מתיר לעשות הכנסת ספר תורה בימי הספירה בתופים ובמחולות, ע"פ דעת המג"א שם (כפי פירש המחצה"ש והחק יעקב) שבסעודת אירוסין מותרים ריקודים ומחולות.

זמר בליל ל"ד, הרי אף בנשואין והתחיל בהיתר בל"ג בעומר דעתו להחמיר, וכ"ש בשל רשות. ומסקנתו ד"הלכה פסוקה היא בפי גדולי האחרונים, דגם כלי זמר בלבד אסור".

וכ"כ להדיא הערוך השלחן (ס"ב) "ומותר לעשות סעודה אך לא בריקודין ומחולות וכ"ש שאסור **לזמר בכלי**

זמר"⁷.

כלי זמר מוקלט

אולם כל האמור לעיל הוא בנוגע לשמיעת כלי זמר בעצמו, אך בימינו שהזמר הוקלט יש לעיין האם זה דומה לכלי שיר חי ממש.

והנה בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' סד) כתב בנוגע אם כלי זמר מוקלט נכנס בכלל הגזירה שלא לשמוע כלי זמר לאחר החורבן משום אבילות, ד"כיון דבשעת הגזירה לאסור הזמרה מטעם אבילות לא היה עדיין הרדיו לא חל הגזירה על הרדיו, וכהאי דב"י בס' י"ג מובא במג"א ומחצה"ש סוסי' ש"א וז"ל כיון דבימיהם דלא הי' גנאי לא אסרו חכמים אף על פי שבימינו איכא גנאי מ"מ לא נגזור ונחדש גזירה חדשה ונשאר בהיתרו. ואין זה דומה למין כלי זמר שיתחדש אף על פי שלא הי' בשעת הגזירה דודאי אסור משום דהגזירה היתה כל מיני כלי זמר, והסברא נותנת דאף כ"ז שיתחדשו בכלל. אבל הרדיו שאין רואים כלל המנגן ובא ממרחק רב עפ"י חדשות הטבע מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה".

וכן משמע קצת משו"ת יד יצחק (ח"ג סי' שכב) וערוגת הבושם (או"ח סי' סח) שדנו במי שיש לו מיחוש ועצבות, וכששומע שירים מוקלטים נוחה דעתו, האם מותר לו להפעיל כלי זה בערב שבת ע"מ שינגן בשבת, ודנו שם בענין הגזירה שמא יתקן כלי שיר בשבת, ולא עלה על דעתם לאסור גם בחול משום שמיעת כלי זמר לאחר החורבן. נמצא שבנוגע לגזירת שמיעת כלי שיר פסקו שכלי שיר מוקלטים אינם בכלל גזירה, כי אין לנו לגזור גזירת בעצמינו.

אולם כל זה בנוגע איסור שמיעת כלי זמר מוקלט במשך כל השנה, אבל בנוגע לימי הספירה נתפשט החומרא שגם כלי זמר מוקלט נכנס בכלל המנהג שאין שומעים כלי זמר בימי הספירה.

ג. לצורך רפואת הנפש ולהסיר העצבות

ונראה לענ"ד דמ"מ אפשר להקל בשנה זו להשמיע בימי הספירה מוזיקה להנשים והילדים שהם בבית כל היום ויש לחץ עצום וממש יורדים מהדעת מהבדידות. שהרי כאמור כל עיקר איסור כלי זמר בימי הספירה לא היה בכלל הגזירה והמנהג של הראשונים, ורק הפרי מגדים למד כן מהמג"א שאוסר ריקודין ומחולות, וא"כ אין לאסור רק באופן דריקודין ומחולות של שמחה ממש, אבל באופן שהם רק להחיות הנפש ולרומם המצב רוח מהבדידות הנוראה, מותר דהוי בכלל רפואה וכמו שמבואר בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה) בנוגע שאלתו אם מותר לשמוע מוזיקה בכלי הנקרא פאנאגראף והוא כותב שם "שאלה שמע"כ שואל נשתנים לפי המקום והזמן ולפי האדם. והרבה פעמים יש בה איסור גדול מאוד. והרבה פעמים היא מותרת לגמרי **ואפשר מצוה יש בה** . . וא"כ מי שהוא עלול בטבעו לבוא לידי עצבות ח"ו, בוודאי אין עליו חטא אם שומע קול פאנאגראף להפיג צערו".

וכ"כ בתשובה בכת"י שהדפסתי בקובץ אור ישראל (גליון לט עמ' יב) בנוגע שמיעת שיר וקול זמר בהראדיא הוא כותב "דלצורך בוודאי מותר בין צורך פרנסה בין צורך ענין אחר, כגון לפעמים לשמוע שיר בעלמא להפיג צערו שיש לו עגמות נפש מאיזה דבר שהוא שכיח בעוה"ר בעתים הללו".

⁷ וראה בארוכה בשו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סי' נב).

ובש"ת דברי יציב (או"ח סי' רמו אות ד) בנוגע שמיעת כלי זמר במשך כל השנה שלדעתו זה אסור, ומ"מ לצורך רפואה מתיר "דלא חמיר מרחיצה בט"ב שלא החמירו בו [ועיין או"ח סי' תקנ"ד סעיף י"ד וט"ו ובלבוש שם], ואף ביוה"כ רק רחיצה של תענוג [ועיין סי' תרי"ג ס"א וס"ט ברמ"א].

וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ל אות ג) "מלבד מי שחולה או מי שסובל מעצבות או מחוסר מנוחת הנפש. וכן יש להקל לילדים. וכן לבנות גדולות שקשה להן בלא לשמוע נגינות".

וכ"פ מו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט) שכידוע הוא מחמיר מאוד בשמיעת מוזיקה בזמן החורבן, והוא מסיים תשובותיו "ומיהו עכ"פ אלו השומעים הכלי שיר שמשמיעים זמר קודש וזמר מצוה לעורר הלבבות. . . או למי ששומע לפקח עצבונו ש"ל שבגדר מצוה הוא".

ושב שנית בחלק ח (סי' קכז אות ב) בענין שמיעת נגינים מטיעפ רעקארדער בימי המצרים. . . אלא שכהיום מקילים אפילו מדקדקים בזה, ויש ללמד עליהם זכות, ופעמים הרבה עושים לפקח עצבותי ושרי, ובפרט בנשים שכיח זה.

וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קו) "ומ"ש אי מותר לשמוע נגונים מתקליטים למי שהוא עצבני כמובן נגוני חסידים, הנה פשוט דחו"ל לא גזרו רק זמרה לשם תענוג ושחוק המביאה לידי קלות ראש אבל לשם רפואה לא גזרו חז"ל וגדולה מזו כתב בשו"ת יד יצחק סי' שכ"ב בקצין אחד עצבני (נערוועז בלע"ז) ולקח לו פאנאגראף והי' כנגן המנגן בזה הקל חליו ותהי לו לרפואה ושאל אי מותר לו לומר למשרתת עכו"ם בע"ש שינגן לו בשבת כי קשה לו יותר לסבול בש"ק שאינו טרוד בעסקיו והתיר לו לעשות כן אלא שאם הוא יר"ש ימנע מזה שלא יתחלל ש"ש על ידו אבל מעיקר דינא התיר לו וממילא בימות החול לית דין צריך בשש שמותר לצורך רפואה". וכן התיר בזה בשו"ת דברי שלום (אדווארי, ח"ד פסקי הלכות אות פ) דלהפיג צער מותר.

ולקטנים יש עוד סמך דאין חיוב חינוך לאבלות לקטנים, ראה שו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח הל' שמירת הגוף והנפש סי' קד) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סוס"י קכז).

ולכן נלענ"ד דבשנה זו דוקא שהוא שעת הדחק גדול אפשר להקל להשמיע מוזיקה אפי' נגוני שמחה וריקוד לנשים ולילדים אם הם צריכים זאת ביותר לפי המצב רוח שלהם להפיג המרירות והבדידות, אבל לאנשים גדולים יש להחמיר בזה מכיון שנתקבל המנהג שגם קלטת של שירי שמחה שמביא לריקודין ומחולות נכלל בכלל המנהג.

ואחתום בתפילת אבינו מלכינו שלח רפואה שלימה לחולי עמך, ונזכה לצאת מן האפילה לאורה בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

אביך אוהבך דושה"ט תמיד

דב"י אהרן אהרן